

การใช้วิทยานิพนธ์ทางบรรณารักษศาสตร์

ความหมาย ความสำคัญ และประโยชน์ของการวิจัย

การวิจัยคือการศึกษาแสวงหาความรู้ ความจริงใหม่ ๆ ตลอดจนแสวงหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการแสวงหาความรู้และหาแนวทางแก้ปัญหานั้นมักมีการรวบรวมข้อมูลอย่างมีระบบตามหลักวิธีของการวิจัย การวิจัยจึงเป็นการศึกษาที่มีลำดับขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดปัญหาหรือเรื่องที่จะศึกษา การปริทัศน์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การตั้งสมมติฐานเพื่อทำนายผลที่คาดหมาย การกำหนดรูปแบบการศึกษา การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ การสรุปผลและให้ข้อเสนอแนะ จนถึงการจัดเรียงผลวิจัยและการเผยแพร่ (ชินวุธ สุนทรสีมะ 2522: 17-20; ประภาวดี สืบสนธิ์ 2524: 11-12; สุทธิลักษณ์ อัมพันธ์ 2518: 138; สุบรรณ พันธุ์วิภาส และชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์ 2522: 2-3, 31-32)

การวิจัยสามารถแบ่งได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่ใช้พิจารณา การวิจัยสามารถแยกประเภทได้ตามแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ตามวิธีการเก็บข้อมูล ตามวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และตามประโยชน์ที่ได้รับจากผลวิจัย ถ้าพิจารณาการวิจัยตามแหล่งข้อมูลที่ใช้ สามารถจำแนกการวิจัยเป็น 2 ประเภทคือการวิจัยปฐมภูมิ และการวิจัยทุติยภูมิ ถ้าพิจารณาการวิจัยตามวิธีการเก็บข้อมูล สามารถแบ่งการวิจัยได้หลายประเภท เช่น การวิจัยเอกสาร การสำรวจ การศึกษาเฉพาะกรณี เป็นต้น ถ้าพิจารณาการวิจัยจากการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถจำแนกประเภทของการวิจัยได้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ และถ้าประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยเป็นองค์ประกอบในการแยกประเภท การวิจัยสามารถจำแนกได้เป็นการวิจัยบริสุทธิ์และการวิจัยประยุกต์ (สุทธิลักษณ์ อัมพันธ์ 2518: 140-142; สุบรรณ พันธุ์วิภาส และชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์ 2522: 72-114; อุทุมพร ทองอุไทย 2520: 4)

ถึงแม้ว่าจะมีการแบ่งประเภทของการวิจัยออกเป็นประเภทต่าง ๆ แต่นักวิชาการส่วนใหญ่ มักนิยมแยกการวิจัยออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การวิจัยบริสุทธิ์และการวิจัยประยุกต์ ทั้งนี้อาจมี

สาเหตุเนื่องจากทั้งคำว่า การวิจัยบริสุทธิ์ และการวิจัยประยุกต์ เป็นคำที่แพร่หลายในหมู่นักวิจัยและนักวิชาการ นอกจากนี้ผู้อ่านเองสามารถเห็นความแตกต่างของคำทั้งสองได้ง่ายโดยไม่ต้องการคำอธิบายมากนัก

การวิจัยบริสุทธิ์หรือการวิจัยพื้นฐาน (Pure or Basic Research) เป็นการศึกษาที่มุ่งจะเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ ในขณะที่การวิจัยประยุกต์หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Applied or Action or Operational Research) เป็นการศึกษาที่มุ่งนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหา หรือปรับปรุงงานที่กำลังปฏิบัติอยู่ ในทางปฏิบัติเป็นการยากที่จะแยกงานวิจัยทั้งสองประเภทออกจากกัน การวิจัยบริสุทธิ์บางเรื่องสามารถไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้ ในขณะที่การวิจัยประยุกต์บางเรื่องอาจได้รับการสรุปรวมเพื่อตั้งเป็นทฤษฎีความรู้ได้ในอนาคต (ประภาวดี สีสันธิ 2524: 5; สุบรรณ พันธ์วิศา และชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์ 2522: 75-76)

ผลของการวิจัยที่ได้ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางวิชาการใหม่ ๆ จากการวิจัยบริสุทธิ์ หรือแนวทางแก้ปัญหาจากการวิจัยประยุกต์กล่าวได้ว่าไม่ได้เป็นของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ ผลการวิจัยที่แล้วเสร็จสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งในระดับบุคคลและระดับส่วนรวม ในระดับส่วนรวมสามารถใช้ผลวิจัยได้ตั้งแต่ในสังคมเล็ก ๆ จนถึงระดับชาติ ทั้งนี้ขึ้นกับเรื่องที่วิจัย ตลอดจนผลที่ได้ซึ่งส่วนมากเป็นงานวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ในขณะที่ผลการวิจัยทางสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ยังใช้กันในวงแคบ กล่าวคือ การใช้ยังจำกัดเฉพาะในกลุ่มสาขาวิชาของตนเท่านั้น (จรรยา สุวรรณทัต 2520: 51-52)

ในการประยุกต์ใช้ผลงานวิจัย ผู้ปฏิบัติงานที่มีความสามารถในการบริหารงานบางคนอาจไม่เห็นความสำคัญของผลงานวิจัย จึงไม่เต็มใจที่จะรับผลการวิจัยไปประยุกต์ปรับปรุงงานที่ตนทำอยู่ (Sullivan 1978: 511-512). สเลเวนส์ (Slavens 1979: 233, 236-238) ได้สำรวจความสำคัญและคุณค่าของการทำวิทยานิพนธ์ โดยส่งแบบสอบถามไปยังผู้ที่จบปริญญาเอกสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์จากมหาวิทยาลัยมิชิแกน ปีการศึกษา 1954-1957 ได้แบบสอบถามคืนมา 57 ชุด ในจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามนี้เป็นผู้บริหารห้องสมุด 25% ผู้บริหารสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัย 11% อาจารย์ 48% ที่เหลือเป็นบรรณารักษ์ คำตอบเกี่ยวกับคุณค่าในการทำวิทยานิพนธ์ที่ได้รับปรากฏดังนี้ ผู้บริหารที่ทำงานในห้องสมุดและสถาบันการศึกษา 24% เห็นว่าการกำหนดให้มี

การทำวิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาให้ประโยชน์ต่อการบริหารงานของเขา ในขณะที่ผู้บริหาร 38% เห็นว่าการทำวิทยานิพนธ์ให้ประโยชน์ต่องานบริหารน้อย ผู้บริหารอีก 17% เห็นว่าการทำวิทยานิพนธ์ไม่ให้ประโยชน์ต่องานของเขาเลย ผลการวิจัยของสเลเวนส์แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารมากกว่า 50% ที่เห็นว่าวิทยานิพนธ์เป็นประโยชน์แก่การบริหารงานไม่มากนัก ซึ่งผลการวิจัยนี้สนับสนุนความคิดของซัลลิแวน (Sullivan) ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้สเลเวนส์ยังได้สำรวจถึงความสำคัญของผลการวิจัยตามทรรศนะของผู้ทำวิทยานิพนธ์ด้วย ผลปรากฏว่าผู้บริหาร 44% ตอบว่าวิทยานิพนธ์ของตนสามารถแก้ปัญหาในการบริหารงานทางบรรณารักษศาสตร์ได้ ในขณะที่ผู้บริหาร 28% ตอบว่าวิทยานิพนธ์ไม่สามารถแก้ปัญหาการบริหารงานได้ ผลการวิจัยที่ได้ในส่วนนี้แสดงให้เห็นว่าวิทยานิพนธ์ ซึ่งเป็นการวิจัยรูปแบบหนึ่งนั้นมีประโยชน์และสามารถนำไปช่วยในการบริหารงานได้บ้างไม่มากนัก

จากงานวิจัยของสเลเวนส์เห็นได้ว่าผู้บริหารสามารถนำผลการวิจัยประยุกต์ช่วยการบริหารงานได้ แต่ในทางปฏิบัติผู้บริหารยังนำผลการวิจัยมาใช้ไม่มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ทั้งจากเรื่องที่วิจัยศึกษา จากตัววิทยานิพนธ์ และจากสาเหตุเฉพาะตัวของผู้บริหารเอง ในบางครั้งหัวข้อที่นำมาศึกษาอาจไม่ตรงกับความสนใจและงานที่ผู้บริหารปฏิบัติอยู่ ขณะที่วิทยานิพนธ์บางเล่มเรียบเรียงโดยใช้ภาษาวิชาการมากเกินไป ทำให้ผู้อ่านต้องอุทิศเวลาอย่างมากเพื่อทำความเข้าใจกับงานวิจัยที่ตนอ่าน ในขณะที่ด้วยกันผู้วิจัยมักให้ความสำคัญกับวิธีการเก็บข้อมูลมากกว่าการรายงานผลและการชี้แนะให้ผู้ใช้ นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ จึงทำให้ผู้ใช้ไม่เห็นประโยชน์ของผลการวิจัยเท่าที่ควร ดังนั้นการเสนอผลการวิจัยจึงต้องคำนึงถึงภูมิหลังของผู้ที่จะใช้งานวิจัยนั้นเป็นสำคัญ

องค์ประกอบอีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้มีการใช้ผลวิจัยมากขึ้นคือการเผยแพร่งานวิจัยให้ออกสู่วงกว้าง การเผยแพร่งานวิจัยอาจกระทำได้ทั้งแบบที่เป็นทางการและแบบที่ไม่เป็นทางการ รูปแบบเผยแพร่ที่เป็นทางการ เช่น รายงานผลการวิจัยในวารสารทางวิชาการ การเสนอผลงานวิจัยในการประชุมประจำปี เป็นต้น ส่วนรูปแบบเผยแพร่ที่ไม่เป็นทางการ เช่น การจัดอภิปราย การสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นต้น (ประภาวดี สืบสนธิ์ 2525: 7-12; Mancall, Fork and McIsacc 1982: 258-259) การเผยแพร่ผลการวิจัยให้แพร่หลายจึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มพูนความสำคัญและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้มากขึ้น

เพื่อเพิ่มพูนความสำคัญของการวิจัยและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่มีอยู่ จึงได้มีการมีสมาคมและบุคคลในสาขาวิชาต่าง ๆ เล็งเห็นความสำคัญของการฝึกอบรมผู้ปฏิบัติงานให้มีความรู้ทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับการวิจัย และมีความสามารถในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพิ่มขึ้น ในวงการบรรณารักษศาสตร์ได้มีการตื่นตัวในเรื่องนี้เช่นกัน เช่น ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1979 ได้มีการประชุมที่มหาวิทยาลัยนอร์ทคาโรไลนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นบรรณารักษ์ให้ทำวิจัย ในการฝึกอบรมครั้งนี้ได้มีการชี้แนะหัวข้อวิจัย วิธีวิจัย และชี้ให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัยในการแก้ปัญหาต่าง ๆ (Taylor 1980: 199) นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 1980 คณะกรรมการฝ่ายบริการห้องสมุดสำหรับเด็กของสมาคมห้องสมุดอเมริกันได้จัดประชุมขึ้นที่กรุงนิวยอร์ก รวมเวลา 2 วัน ในหัวข้อ "Research: How and Why of It" วัตถุประสงค์ของการจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างให้บรรณารักษ์มีประสบการณ์เชิงปฏิบัติในการทำวิจัยด้วยตนเอง คณะกรรมการของสมาคมได้แบ่งผู้เข้าประชุมออกเป็น 12 กลุ่มตามความสนใจในหัวข้อวิจัยต่าง ๆ จากนั้นผู้เข้าประชุมแต่ละกลุ่มฝึกภาคปฏิบัติตั้งแต่การเสนอโครงการวิจัยจนถึงขั้นการเสนอผลวิจัย โดยมีเจ้าหน้าที่ของสมาคมคอยให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ในระหว่างที่มีการฝึกภาคปฏิบัติอยู่นั้น เจ้าหน้าที่ได้ใช้เวลาส่วนหนึ่งอธิบายหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้ ขั้นตอนของการทำวิจัย ค่าใช้จ่ายและเงินทุนในการทำวิจัย การรายงานผลการวิจัย หลังจากการประชุมสิ้นสุดลง กลุ่มผู้เข้าประชุมเริ่มมีความสนใจที่จะทำโครงการวิจัยมากขึ้น (Pasick and Fizgibbons 1981: 127.)

ในประเทศไทยวงการวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัยเช่นเดียวกัน ความตื่นตัวนี้เกิดจากความสนใจของกลุ่มบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่ต้องการรู้เกี่ยวกับวิธีและแนวทางการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้จัดโครงการฝึกอบรมภาคฤดูร้อน เรื่องวิธีวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ ตั้งแต่วันที่ 9-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2526 (เวลา 9.00-12.00 น.) รวมระยะเวลาการฝึกอบรม 30 ชั่วโมง การอบรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บรรณารักษ์หรือบุคคลที่ทำงานในห้องสมุดหรือศูนย์สารนิเทศทราบถึงแนวทางการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ รู้หลักและวิธีวิจัยที่สามารถนำมาใช้ในการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ และสามารถทำการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ได้เป็น (ประภาวดี สืบสนธิ์, สัมภาษณ์)

การวิจัยในรูปวิทยานิพนธ์

เนื่องจากมหาวิทยาลัยเป็นศูนย์รวมนักวิชาการและผู้ที่จะเป็นนักวิชาการในอนาคต และบทบาทสำคัญดั้งเดิมของมหาวิทยาลัยคือการค้นคว้าและถ่ายทอดความรู้ (Osburn 1979: 90-91) มหาวิทยาลัยจึงเป็นแหล่งที่มีการรวบรวมทรัพยากรความรู้อย่างพร้อมมูล และยังมี การเพิ่มพูนความรู้ใหม่ ๆ โดยการค้นคว้าวิจัยอย่างสม่ำเสมอ จึงกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยเป็นแหล่งสำคัญที่ผลิตงานวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ

ในสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยมักมีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อรับผิดชอบในการวิจัย สถาบัน หน่วยงานวิจัยสถาบันนี้จะศึกษาปัญหา ขอบกพรอง และหาแนวทางแก้ไขให้ระบบต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัยดีขึ้น เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีแผนกวิจัยสถาบันขึ้นอยู่กับกองแผนงาน ฝ่ายวางแผนและพัฒนา สำนักงานอธิการบดี นอกจากนี้ในมหาวิทยาลัยยังมีสถาบันวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ อีก โดยมีฐานะเป็นหน่วยงานอิสระในมหาวิทยาลัย เช่น สถาบันวิจัยประชากรศาสตร์ สถาบันวิจัยสังคมศาสตร์ เป็นต้น

ผลงานวิจัยจากหน่วยงานสถาบันวิจัยในมหาวิทยาลัยนอกจากจะเป็นผลงานวิจัยหลักของมหาวิทยาลัยแล้ว งานวิจัยหลักอีกส่วนหนึ่งมาจากผลงานวิจัยของอาจารย์และผลงานของนิสิตนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งทำในรูปวิทยานิพนธ์หรือปริญญาานิพนธ์

"งานวิจัย" และ "วิทยานิพนธ์" มีความเหมือนกันในประเด็นที่ว่าทั้งงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ใช้วิธีการศึกษาที่มีลำดับขั้นตอนตามหลักของการวิจัย เมื่อพิจารณาถึงจุดมุ่งหมาย แม้วางานวิจัยและวิทยานิพนธ์มีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกันคือเพื่อวิชาการ แต่มีความแตกต่างกันที่แรงกระตุ้นของผู้ทำในการทำวิจัยของคณาจารย์ หรือสถาบันที่รับผิดชอบ แรงกระตุ้นของผู้ทำคือเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ การเรียนการสอน และ การหาแนวทางที่เหมาะสม แต่แรงกระตุ้นของนักศึกษาในการทำวิทยานิพนธ์คือ เพื่อให้ครบตามข้อกำหนดของหลักสูตรการศึกษาที่ระบุว่าผู้เรียนในระดับปริญญาโทหรือปริญญาตรีจะต้องเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

การทำวิทยานิพนธ์ในต่างประเทศ ถ้าเป็นระดับปริญญาโท (เรียกว่า Thesis) ถือได้ว่าเป็นการทำวิจัยขั้นต้นเพียงเพื่อให้รู้วิธีการ ให้ผู้ทำมีทักษะและประสบการณ์เพื่อจะได้เป็นผู้วิจัยต่อไป ในบางมหาวิทยาลัย นิสิตระดับปริญญาโทอาจเลือกทำรายงาน 2-3 เรื่องแทนการทำ

วิทยานิพนธ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของแต่ละคณะแต่ละมหาวิทยาลัย ส่วนการทำวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอก (เรียกว่า Dissertation) นั้นสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภทตามปริญญาที่ได้รับ กล่าวคือ ถ้าเป็นปริญญา Doctor of Philosophy (Ph.D.) งานวิจัยมักจะมีลักษณะเป็นการวิจัยบริสุทธิ์เพื่อสร้างทฤษฎีหาความรู้ข้อสรุปใหม่ ๆ ถ้าเป็นปริญญาเอกในสาขาวิชาเฉพาะต่าง ๆ เช่น Doctor of Education (Ed.D.) วิทยานิพนธ์มักจะมีลักษณะเป็นการวิจัยประยุกต์ที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพ

สำหรับในประเทศไทย การศึกษาระดับปริญญาโทในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีทั้งที่กำหนดให้ผู้เรียนต้องทำวิทยานิพนธ์ (แผน ก.) หรือผู้เรียนไม่ต้องทำวิทยานิพนธ์ (แผน ข.) วัตถุประสงค์แผน ก. นั้นมีเพื่อมุ่งสร้างนักวิจัยให้มีความพร้อมทั้งด้านเนื้อหา วิธีการ และทักษะในการวิจัยในสาขาวิชาเฉพาะของตน ในขณะที่แผน ข. มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งสร้างนักวิชาการชั้นสูงให้มีความรู้ในหลายสาขาวิชา และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ได้ ทั้งนี้ถ้าเลือกแผน ข. ผู้เรียนต้องสอบรวมยอดหรือศึกษาลักษณะวิชารวมเป็นการทดแทนเท่ากันกับหน่วยกิตที่ต้องทำวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศส่วนใหญ่เล็งเห็นคุณค่าของการทำวิทยานิพนธ์ดังที่หลักสูตรการศึกษาในระดับปริญญาโทมักกำหนดไว้ว่า ในสาขาวิชาใดก็ตามที่เปิดสอนตามหลักสูตร แผน ก. ไม่จำเป็นต้องเปิดสอนตามหลักสูตรแผน ข. แต่ถ้าวางสาขาวิชาใดที่เปิดสอนตามหลักสูตรแผน ข. จะต้องมียุทธศาสตร์แผน ก. ให้ผู้เรียนเลือกศึกษาไว้ด้วย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย 2522: 25-26; เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย 2523: 23; ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย 2525: 10-12) นอกจากนี้มหาวิทยาลัยบางแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยศิลปากร (ศรีนครินทรวิโรฒ, มหาวิทยาลัย วิทยาเขตพิษณุโลก 2521: 76,85-87; ศิลปากร, มหาวิทยาลัย 2517: 2) ไม่มีการกำหนดหลักสูตรแผน ข. ไว้ในระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย นั่นคือ ผู้เรียนทุกคนต้องเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ก่อนที่จะจบการศึกษา

ส่วนการศึกษาระดับปริญญาเอกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ผู้เรียนทุกคนต้องทำวิทยานิพนธ์ โดยมีการแบ่งหลักสูตรออกเป็น 2 แผนเช่นกันคือ แผนก ก. และแผน ข. หลักสูตรแผน ก. ผู้เรียนต้องเรียนรายวิชาต่าง ๆ ให้ครบก่อนทำวิทยานิพนธ์ ส่วนหลักสูตรแผน ข. ซึ่งมีประกาศใช้ในข้อบังคับของมหาวิทยาลัยบางแห่งนั้น ผู้เรียนสามารถเลือกทำวิทยานิพนธ์เพียงอย่างเดียว

แต่นี้ต้องอยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวของผู้เรียนผู้หนึ่งที่สมควรจะให้เรียนรายวิชาในเรื่องใดเพิ่มเติม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย 2522: 26)

ถ้าพิจารณาในอีกลักษณะหนึ่งของการที่สถาบันการศึกษากำหนดให้ผู้เรียนเรียบเรียงวิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษานั้น วัตถุประสงค์ที่แท้จริงคือ เป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้ของผู้เรียน สร้างความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและส่งเสริมความเป็นนักวิจัยต่อไปในอนาคต

การวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์

โดยทั่วไป มักเป็นที่เข้าใจกันว่าบรรณารักษศาสตร์เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ และการให้บริการขอสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วารสาร หนังสือ เอกสาร รายงานการประชุม ตลอดจนรายงานการวิจัย ในการปฏิบัติงานบรรณารักษศาสตร์ต้องเผชิญกับคำถามและปัญหาต่าง ๆ บางครั้งบุคคลที่เป็นระดับหัวหน้าซึ่งรับผิดชอบตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมักใช้ความรู้และประสบการณ์เป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจ การตัดสินใจด้วยวิธีดังกล่าวอาจถูกหรือผิดซึ่งเป็นการเสี่ยงเกินไป เพราะหลักฐานข้อเท็จจริงที่นำมาประกอบการตัดสินใจไม่เพียงพอ บรรณารักษศาสตร์จึงควรแก้ปัญหาคำเนินงานห้องสมุดควบคู่กับการปรับปรุงงานที่ปฏิบัติอยู่ให้มีประสิทธิภาพโดยการศึกษาปัญหาหรือศึกษางานด้วยตนเอง หรืออาศัยหลักการ ทฤษฎีใหม่ ๆ ที่มีผู้ค้นพบ ตลอดจนการใช้ผลวิจัยที่มีผู้อื่นศึกษาไว้ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยบรรณารักษศาสตร์แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุมีผล (ทวีป อภิสวัสดิ์ 2521 ก: 19; ประภาวดี สืบสนธิ์ 2524: 12-17) การวิจัยจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการปฏิบัติงานของบรรณารักษศาสตร์อย่างยิ่ง

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าการวิจัยและการปฏิบัติงานทางวิชาชีพมีความสัมพันธ์กัน เลิฟ (Love 1980: 1-5) จึงได้จัดงานวิจัยเป็นมิติที่ 3 ของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ว่ามีความสำคัญ เช่นเดียวกับทฤษฎีและการปฏิบัติ

ลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์

ดังที่ได้อธิบายแล้วว่างานวิจัยนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลผลิตทางวิชาการของนิสิตนักศึกษาในแต่ละสาขาวิชา งานวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ของไทยที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นงานวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาสองสถาบันที่มีการสอนปริญญาโททางบรรณารักษศาสตร์ ได้แก่ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เมื่อการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อบรรณารักษ์อย่างมาก จึงสมควรที่จะพิจารณาว่างานวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ที่ปรากฏในรูปวิทยานิพนธ์มีลักษณะและขอบเขตอย่างไร ผู้วิจัยจึงได้ปริทัศน์วิเคราะห์ถึงลักษณะและขอบเขตของงานวิจัยในสาขานี้เพื่อทราบแนวโน้มทั่วไปว่ามีการศึกษาเน้นหนักไปในเรื่องใด ใช้วิธีวิจัยแบบใด และที่สำคัญที่สุดเพื่อดูว่างานวิจัยเหล่านั้นได้ให้ข้อเสนอแนะแก่บุคคลกลุ่มใดบ้าง ซึ่งรายละเอียดจะได้นำเสนอต่อไป

ลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ในต่างประเทศ

ในต่างประเทศมีบทความที่กล่าวถึงลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาชีพหลายบทความ บทความเหล่านี้มีทั้งที่ศึกษาแนวโน้มของวิทยานิพนธ์ทางบรรณารักษศาสตร์โดยส่วนรวมทั่วไป และที่ศึกษาจำกัดเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

แดนตัน (Danton 1959: 435-437) ได้รวบรวมวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930-1959 จากสถาบันการศึกษา 5 แห่งในสหรัฐอเมริกา จำนวน 129 เล่ม ในการวิเคราะห์ลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์เหล่านี้ แดนตันได้ประมวลความคิดในการจัดหมวดหมู่สาขาวิชามาจากวารสาร Library Trends ฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1957 โดยแบ่งหัวข้องานวิจัยออกเป็น 8 แขนงวิชาใหญ่ ๆ ดังนี้ ภูมิหลัง การจัดองค์กรและการบริหารงาน ทรัพยากร งานบริการผู้อ่าน ขบวนการทางเทคนิค บุคลากรและการศึกษابรรณารักษศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์สากลและบรรณารักษศาสตร์เปรียบเทียบ และวิธีการวิจัย นอกจากนี้แดนตันยังได้จำแนกหัวเรื่องย่อย ๆ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละแขนงวิชาอีกด้วย ผลปรากฏว่าวิทยานิพนธ์ 129 เล่มนี้เป็นเรื่องภูมิหลังมากที่สุด (66 เล่ม) รองลงมาได้แก่เรื่องการบริหารผู้อ่าน (15 เล่ม) และวิธีการวิจัยมีน้อยที่สุด (2 เล่ม) วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยประยุกต์ ส่วนการจำแนกหัวเรื่องย่อย ๆ ในแต่ละแขนงวิชานั้น เรื่องที่มีการศึกษามากที่สุดได้แก่ประวัติหนังสือและการพิมพ์ (32 เล่ม) รองลงมาได้แก่ประวัติห้องสมุดและชีวประวัติ (16 เล่ม) เรื่องที่ได้รับการศึกษาน้อยที่สุดได้แก่เรื่องการจัดองค์กรและความสัมพันธ์ระหว่างห้องสมุด กิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ การวิเคราะห์ระบบจ่าย-รับ วรรณคดีและสารระสังเขป (มีอย่างละ 1 เล่ม) และเรื่องที่ยังไม่มีการศึกษาเลย ได้แก่ การควบคุมทางบรรณานุกรม การยืมระหว่างห้องสมุดและการถ่ายสำเนา การดำเนินงานเทคนิคระบบศูนย์รวม การบริหารงานบุคคล และการฝึกอบรมบุคลากร

ในปี ค.ศ. 1978 นิวเบอรี่ (Newberry 1978: 203-207) ได้วิเคราะห์ขอบเขตวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ จำนวน 666 เล่ม ต่อจากของแดนตัน โดยได้ศึกษาย้อนตั้งแต่ต้น (ปี ค.ศ. 1930) จนถึงปี ค.ศ. 1975 นิวเบอรี่ได้จำแนกวิทยานิพนธ์ออกเป็น 4 ประเภทกว้าง ๆ คือ เป็นวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับ

1. การศึกษาข้อสันเทศ เช่น การควบคุมทางบรรณานุกรม การแลกเปลี่ยนข้อสันเทศ ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การจัดหมู่-ทำบัตรรายการ และผลกระทบของกฎหมายลิขสิทธิ์ต่อการใช้ข้อสันเทศของผู้ใช้ เป็นต้น
2. วิชาชีบบรรณารักษศาสตร์ เช่น การศึกษาสถานภาพ ประวัติและพัฒนาการของวิชาชีพ เป็นต้น
3. การศึกษาสถาบัน (ห้องสมุด) เช่น ปรัชญาการให้บริการของห้องสมุด การจัดการ การบริหาร การศึกษาพฤติกรรมบุคคลในสถาบัน บทบาทของห้องสมุดต่อชุมชน เป็นต้น
4. เรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาบรรณารักษศาสตร์ เช่น การพิมพ์ เป็นต้น

ผลการศึกษาปรากฏว่ามีการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับเรื่องข้อสันเทศมากที่สุด (288 เล่ม) รองลงมาได้แก่เรื่องเกี่ยวกับสถาบัน (165 เล่ม) ขณะที่วิชาชีบบรรณารักษศาสตร์มีการศึกษาน้อยที่สุด (97 เล่ม)

ผลการวิจัยของแดนตันและนิวเบอรี่สรุปได้ว่าขอบเขตของวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ในต่างประเทศส่วนใหญ่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องประวัติพัฒนาการ การให้บริการของห้องสมุด และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรห้องสมุดประเภทต่าง ๆ

นอกจากงานของแดนตันและนิวเบอรี่ซึ่งได้วิเคราะห์วิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์โดยรวมแล้ว ยังมีการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งทางบรรณารักษศาสตร์และสาขาที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะ สเตราท์ (Stroud 1982: 125-126) ได้วิเคราะห์วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกสาขาวิชาสื่อการศึกษาและห้องสมุดโรงเรียนโดยพิจารณาเฉพาะวิธีวิจัยที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ค่านี้นอกจากนี้ได้พิจารณาสถิติและเครื่องมือที่ใช้เพื่อเปรียบเทียบกับวิธีวิจัยที่ใช้ในวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์โดยทั่วไป การศึกษาครั้งนี้ได้เลือกศึกษาเฉพาะวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก จำนวน 89 เล่มที่ปรากฏในหัวเรื่อง LIBRARY SCIENCE AND INFORMATION SCIENCE ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1966-1981

จาก Dissertation Abstract International ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับวิธีวิจัย ปรากฏว่างานวิจัยเชิงสำรวจได้รับความนิยมมากที่สุด ผลการศึกษาของสเตรทส์สอดคล้องกับการศึกษาของผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยอีกหลายท่าน เช่น ผลงานวิจัยของเดวิส (Davis 1978: 187) ไมล์ (Miele 1979: 136-137) ชแลชเตอร์และทอมมสัน (Schlachter and Thomison 1974: 98-99) ซึ่งได้ศึกษาวิธีวิจัยที่ใช้ในวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์โดยทั่ว ๆ ไปและพบว่าวิธีวิจัยเชิงสำรวจมีผู้นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายและคงจะเป็นที่นิยมใช้ต่อไป

ไมล์ (Miele 1979: 138) ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าการวิจัยเชิงสำรวจได้รับความนิยมมากที่สุด เพราะเป็นรูปแบบการวิจัยที่เหมาะสมจะใช้ศึกษางานบริการ ความต้องการ และทัศนคติของผู้ใช้และผู้ไม่ใช้ขอสนเทศที่มีความต้องการและทัศนคติเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในขณะที่สเตรทส์ (Stroud 1982: 127) มีความเห็นว่าการวิจัยเชิงสำรวจได้รับความนิยมเพราะผู้วิจัยสามารถทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จได้ง่ายกว่าใช้วิธีทดลอง ซึ่งยากที่จะควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ดังนั้นผลการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์จึงมักปรากฏในรูปการวิจัยเชิงปฏิบัติหรือการวิจัยประยุกต์ ในขณะที่งานวิจัยเพื่อค้นหาทฤษฎีมีการศึกษาค้นคว้าน้อยมาก

ลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย

สำหรับการศึกษาลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทยนั้น ภรณ์ศิริโชติ (2521: บทคัดย่อ, 22-39, 79-82) ได้วิเคราะห์วิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2508-2519 จำนวน 70 เล่ม โดยแบ่งหัวข้อวิทยานิพนธ์ตามที่แดนต้นจำแนกไว้รวม 10 หัวข้อ อันได้แก่อันหลัง การจัดการและการบริหารงาน ทรัพยากร การบริการการอ่าน งานเทคนิค บุคลากร การศึกษา บรรณารักษศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์สากล วิธีการวิจัย และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ ปรากฏว่ามีวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องอันหลังและการบริการการอ่านมากที่สุด (อย่างละ 16 เล่ม) รองลงมาได้แก่เรื่องทรัพยากร (15 เล่ม) และเรื่องบุคลากรมีการศึกษาน้อยที่สุด (2 เล่ม) เรื่องที่ยังไม่มีการศึกษาเลยได้แก่เรื่องบรรณารักษศาสตร์สากลและวิธีการวิจัย วิทยานิพนธ์ดังกล่าวร้อยละ 70 ใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ

เนื่องจากการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ของภรณ์ศิริโชติ เป็นการศึกษาเฉพาะวิทยานิพนธ์ของ

ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถึงปีการศึกษา 2519 เท่านั้น จารุวรรณ สีนุโสภณ (2524: 40, 48-63) จึงได้วิเคราะห์วิทยานิพนธ์เพิ่มเติมอีกต่อจากงานของ ภรณ์ ศิริโชติ โดยวิเคราะห์ทั้งวิทยานิพนธ์ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (42 เล่ม) และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (161 เล่ม) รวม วิทยานิพนธ์ทั้งหมด 203 เล่ม ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ จารุวรรณ สีนุโสภณได้แบ่งหัวข้อวิทยานิพนธ์ เหมือนของภรณ์ ศิริโชติทุกประการ แต่รวมเอาเรื่องการศึกษาบรรณารักษศาสตร์และบุคลากรไว้ ด้วยกัน ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่ามีวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องการบริหารการอ่านมากที่สุด (84 เล่ม) รองลงมาได้แก่เรื่องภูมิหลัง (67 เล่ม) และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาบรรณารักษศาสตร์มีน้อย ที่สุด (9 เล่ม)

เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาของภรณ์ ศิริโชติ และจารุวรรณ สีนุโสภณ จะเห็นว่า วิทยานิพนธ์ที่มีอยู่ เกี่ยวกับเรื่องการบริหารการอ่านมากที่สุด รองลงมาได้แก่เรื่องภูมิหลัง และ เรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาบรรณารักษศาสตร์มีน้อยที่สุด แต่การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ทั้งสองเรื่อง นี้ไม่ได้วิเคราะห์จำแนกหัวข้อย่อยลงไปอีก ทำให้ไม่เห็นรายละเอียดในแต่ละหัวข้อใหญ่ที่ศึกษาอย่าง ชัดเจน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์วิทยานิพนธ์ดังกล่าวอีกครั้งหนึ่ง โดยได้รายชื่อวิทยานิพนธ์จาก

1. หนังสือสารสังเขปวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย ของ พรหมพิมล กุลบุญ...และคนอื่น ๆ
2. ค้นหารายชื่อวิทยานิพนธ์เพิ่มเติมจากสมุดรายนการของหอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหา- วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

รวมวิทยานิพนธ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2507-2525 รวม 294 เล่ม เป็นวิทยานิพนธ์ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 160 เล่ม และของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 134 เล่ม การวิเคราะห์ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ให้ทราบว่

1. วิทยานิพนธ์ทางบรรณารักษศาสตร์นั้นเน้นหนักเรื่องใด
2. วิทยานิพนธ์เหล่านี้ใช้วิธีวิจัยรูปแบบใด
3. เนื้อหาของวิทยานิพนธ์นั้นเกี่ยวข้องกับห้องสมุดประเภทใด
4. ข้อเสนอแนะของวิทยานิพนธ์เหล่านั้นได้ให้กับบุคคลกลุ่มใดบ้าง

ดังนั้นจึงได้ทำการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ใน 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ ลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์ และข้อเสนอแนะที่วิทยานิพนธ์ได้ให้ไว้กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ

สำหรับการวิเคราะห์เกี่ยวกับขอบเขตวิทยานิพนธ์นั้น ผู้วิจัยได้แยกวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ของสองสถาบันออกจากกันโดยแบ่งหัวข้อวิทยานิพนธ์เป็นแขนงวิชาใหญ่ ๆ เหมือนของภรณ์ ศิริโชค (2521: 22-39) และของจรรูวรรณ สินธุโสภณ (2524: 56) แต่ตัดเรื่องวิธีวิจัยและบรรณารักษศาสตร์สาขาลอก เพราะยังไม่มีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาในหัวเรื่องดังกล่าว ส่วนการแจกแจงหัวข้อย่อยนั้นได้ศึกษาวิธีการแบ่งจากตารางการแบ่งขอบเขตเนื้อหาการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ของจรรูวรรณ สินธุโสภณ (2524: 56, 60-63) และการให้หัวเรื่องวิทยานิพนธ์จากหนังสือสารสังเขปวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย ของ พรหมพิมล กุญญาและคนอื่น ๆ (2523: 1-85) สำหรับการแบ่งประเภทห้องสมุดนั้น ได้จัดแบ่งดังนี้ ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ห้องสมุดวิทยาลัย ห้องสมุดวิทยาลัย-ครู ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดเฉพาะ หอสมุดแห่งชาติ วิทยานิพนธ์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดมากกว่า 1 ประเภท และเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดประเภทใดประเภทหนึ่ง ผลการวิเคราะห์ลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ ปรากฏดังนี้

ก. วิทยานิพนธ์ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการบริหารการอ่านมากที่สุด (40 เล่ม) รองลงมาได้แก่เรื่องทรัพยากร (39 เล่ม) และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาบรรณารักษศาสตร์มีการศึกษาน้อยที่สุด (3 เล่ม) ส่วนหัวข้อเรื่องย่อยที่ได้รับความสนใจศึกษากันมาก ได้แก่ การสำรวจการใช้บริการห้องสมุดประเภทต่าง ๆ (20 เล่ม) การบริหารงานและการดำเนินงานห้องสมุดในด้านต่าง ๆ (13 เล่ม) การศึกษาสภาพการดำเนินงานทั่วไปของห้องสมุด (12 เล่ม) และการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือและวารสารสาขาวิชาต่าง ๆ (10 เล่ม) งานวิจัยส่วนใหญ่ (74 เล่ม) เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับห้องสมุดประเภทใดประเภทหนึ่ง.

สำหรับวิธีวิจัยที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์นั้น ปรากฏว่าวิธีวิจัยเชิงสำรวจเป็นวิธีที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ทางบรรณารักษศาสตร์มากที่สุดคือ 120 เล่ม วิธีวิจัยที่ศึกษาจากเอกสารมี 36 เล่ม การทดลองมีเพียง 4 เล่ม (รายละเอียดแสดงในภาคผนวก ก: ตารางที่ 37 การวิเคราะห์ลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2508-2525 จำแนกตามประเภทของห้องสมุด)

ข. วิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เป็นวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรมากที่สุด (37 เล่ม) รองลงมาได้แก่การบริการการอ่าน (36 เล่ม) และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาบรรณารักษศาสตร์มีน้อยที่สุด (6 เล่ม) ส่วนหัวเรื่องย่อยที่ได้รับความสนใจศึกษากันมาก ได้แก่การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ (20 เล่ม) การสำรวจความสนใจและความต้องการในการอ่านสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ (18 เล่ม) และการศึกษาสภาพและการดำเนินงานทั่ว ๆ ไปของห้องสมุด (13 เล่ม) งานวิจัยส่วนใหญ่ (79 เล่ม) เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับห้องสมุดประเภทใดประเภทหนึ่ง สำหรับวิธีวิจัยที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์นั้นเป็นการสำรวจ 96 เล่ม การศึกษาจากเอกสาร 34 เล่ม การทดลอง 4 เล่ม (รายละเอียดคนำเสนอในภาคผนวก ข: ตารางที่ 38 การวิเคราะห์ลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ตั้งแต่ปีการศึกษา 2512-2525 จำแนกตามประเภทของห้องสมุด)

เมื่อพิจารณาลักษณะและขอบเขตวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ของทั้งสองสถาบัน (จาก ตารางที่ 1)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 ขอบเขตของวิทยานิพนธ์บรรณารักษศาสตร์ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ตั้งแต่ปี การศึกษา 2508-2525 จำแนกตามประเภทของสมุด

ขอบเขตของวิทยานิพนธ์	ของสมุด									
	มหาวิทยาลัย วิทยาลัย	วิทยาลัยครู	โรงเรียน	ประชาชน	เฉพาะ	หอสมุดแห่งชาติ	มากกว่า 1 ประเภท	ไม่ใช่ประเภทใด	รวม	
ภูมิหลัง	-	-	-	-	-	-	-	-	25	25
การจัดองค์กรและการบริหารงาน	6	3	1	12	3	10	1	1	5	42
ทรัพยากร	15	-	4	3	1	-	-	1	54	76
การบริการการอ่าน	21	1	4	3	10	1	1	2	33	76
กระบวนการทางเทคนิค	9	2	2	2	-	2	-	-	6	23
บุคลากร, การศึกษา	7	-	2	6	-	-	-	2	24	43
อื่น ๆ	1	-	-	2	-	-	-	-	6	9
รวม	59	6	13	28	14	13	2	6	153	294

จะเห็นว่ามีการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรและการบริการการอ่านมากที่สุด รองลงมาได้แก่การศึกษาและบุคลากร และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาบรรณารักษศาสตร์มีน้อยที่สุด เมื่อแยกตามประเภทของสมุด วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดประเภทใดประเภทหนึ่งมากที่สุด ส่วนวิธีวิจัยที่ใช้นั้นส่วนใหญ่ใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ

นอกจากนี้เมื่อนำผลการศึกษาจากตารางที่ 1 เปรียบเทียบกับผลการศึกษาของภรณ์ศิริโชติ และจารุวรรณ สันธิโสภณแล้ว จะเห็นว่าแนวโน้มของเรื่องที่วิจัยเปลี่ยนไปเล็กน้อย

กล่าวคือ เดิมเน้นการศึกษาการบริการการอ่านและภูมิหลัง แต่การวิจัยในระยะหลังมีแนวโน้มศึกษาเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรและบุคลากรมากขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าแนวโน้มของเรื่องที่วิจัยเปลี่ยนไปแต่ยังสามารถกล่าวได้ว่าผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ยังให้ความสำคัญและสนใจศึกษาเรื่องทั่ว ๆ ไปมากกว่าที่จะศึกษาเรื่องย่อยอย่างละเอียด

นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ยังพบว่ามีงานวิจัยหลายเรื่องที่ศึกษาเรื่องทำนองเดียวกันและมักศึกษาในช่วงเวลาเดียวกันหรืออาจศึกษาในหอสมุดประเภทเดียวกัน ต่างกันที่กลุ่มประชากรและสถานที่เท่านั้น เช่น การสำรวจ การใช้บริการหอสมุดประชาชนของผู้ใช้กลุ่มต่าง ๆ การศึกษาสภาพและการจัดดำเนินงานทั่ว ๆ ไปของหอสมุด การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือและวารสารที่จำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะสิ่งพิมพ์ประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือชื่อใดชื่อหนึ่ง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา ได้มีงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องใหม่ ๆ เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน เช่น การป้องกันการขโมยหนังสือ การวิเคราะห์คู่มือการปฏิบัติงาน การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือที่ยืมออกและที่ใช้ในหอสมุด เป็นต้น นับเป็นนิมิตหมายอันดีของวงการวิชาชีพต่อไปว่าความรู้ในสาขาวิชาชีพจะมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ส่วนผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะที่วิทยานิพนธ์ดังกล่าวให้ไว้กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ (ดังแสดงในตารางที่ 2) ปรากฏว่าวิทยานิพนธ์ใดให้ข้อเสนอแนะแก่บุคคลกลุ่มต่าง ๆ สอดคล้องกับเรื่องที่วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย กล่าวคืองานวิจัยที่เกี่ยวกับหอสมุด ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะแก่หัวหน้าบรรณารักษ์ฝ่ายต่าง ๆ และผู้บริหารสูงสุดที่ทำงานในหอสมุด ผู้บังคับบัญชาหอสมุดที่ไม่ได้ทำงานหอสมุด ตลอดจนบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา ในขณะที่งานวิจัยที่เกี่ยวกับสถาบันการศึกษา ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะแก่อาจารย์ในภาควิชา หัวหน้าภาควิชา และผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของสถาบัน ส่วนงานวิจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกับหอสมุดประเภทใดประเภทหนึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะแก่บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น เช่น สำนักพิมพ์ สมาคมหอสมุดแห่งประเทศไทย นักเขียน ฯลฯ แต่งานวิจัยเหล่านี้ส่วนมากเป็นการศึกษาทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ดังนั้นงานวิจัยดังกล่าวจึงได้ให้ข้อเสนอแนะแก่บรรณารักษ์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรณารักษ์ฝ่ายจัดหาและฝ่ายบริการเพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงการพัฒนาทรัพยากรและการให้บริการให้เหมาะสมกับความสนใจของผู้ใช้

ตารางที่ 2 จำนวน ข้อเสนอแนะที่วิทยานิพนธ์ให้ไว้กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ จำแนกตามประเภทของสมุด

ประเภทของสมุด	จำนวนข้อเสนอแนะที่วิทยานิพนธ์ให้ไว้กับบุคคลต่าง ๆ (รายการ)									รวม
	ของสมุด					บุคคลอื่น ๆ				
	ผู้บริหารของสมุด	ฝ่ายบริการ	ฝ่ายจัดหา	ฝ่ายวารสาร	ฝ่ายเทคนิค	ผู้บังคับบัญชาที่ไม่ได้ทำงานของสมุด	สถาบันการศึกษา	บุคคลอื่น ๆ	ไม่ได้ขอเสนอแนะ	
สมุดมหาวิทยาลัย	29	21	6	4	14	17	3	8	-	102
สมุดวิทยาลัย	2	2	1	-	1	4	-	2	-	12
สมุดวิทยาลัยครู	4	2	2	2	2	9	1	2	-	24
สมุดโรงเรียน	10	4	2	-	2	23	-	9	1	51
สมุดประชาชน	5	10	-	-	-	11	-	2	-	28
สมุดเฉพาะ	10	-	-	-	2	6	-	4	-	22
สมุดแห่งชาติ	-	1	-	-	1	-	-	-	-	2
สมุดมากกว่า 1 ประเภท	3	3	-	-	-	2	1	2	-	11
ไม่ใช่สมุดประเภทใดประเภทหนึ่ง	5	27	25	12	9	18	23	80	14	213
รวม	68	70	36	18	31	90	28	109	15	465

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่าวิทยานิพนธ์จำนวนมากได้ขอเสนอแนะแก่กลุ่มบรรณารักษ์มากที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบรรณารักษ์ที่ดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาหรือผู้บริหารที่มีอำนาจในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ

การศึกษาการใช้วิทยานิพนธ์

จากการปริทัศน์งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้วิทยานิพนธ์ ปรากฏว่างานวิจัยดังกล่าวใช้วิธีศึกษา 2 วิธีด้วยกันคือ การศึกษาการใช้โดยวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในเอกสาร และการศึกษาการใช้โดยวิธีสอบถามจากผู้ใช้

งานวิจัยที่ศึกษาการใช้วิทยานิพนธ์โดยวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในเอกสารมักศึกษาการใช้ทรัพยากรข้อสนเทศหลาย ๆ ประเภทรวมกัน ไม่เฉพาะแต่งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์เท่านั้น โดยการวิเคราะห์ปริมาณการใช้ทรัพยากรมักวิเคราะห์จากเอกสารเพียงประเภทเดียว เช่น หนังสือ หรือวารสาร หรือวิทยานิพนธ์ ฯลฯ ไคลน์ (Cline 1982: 221) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในวารสาร College and Research Libraries ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1939-1979 ปรากฏว่าวิทยานิพนธ์ได้รับการอ้างอิงในบทความต่าง ๆ ที่ปรากฏในวารสารดังกล่าวเป็นอันดับที่ห้า (1.94%) รองจากวารสาร (44.65%) เอกสาร (36.41%) สิ่งพิมพ์รัฐบาล (3.98%) และรายงานการประชุม (2.57%) บอยเออร์ (Boyer 1973: 55-57, 129) ศึกษาการใช้วิทยานิพนธ์ปริญาเอกสาขาวิชาพฤกษศาสตร์ วิศวกรรมเคมี เคมี และจิตวิทยา ตั้งแต่ปีการศึกษา 1963-1967 จำนวน 441 เล่ม เพื่อวิเคราะห์ความแพร่หลายของเนื้อหาวิทยานิพนธ์ โดยบอยเออร์ศึกษาการใช้จากการอ้างอิงที่ปรากฏใน Science Citation Index (SCI) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1965-1970 รวมทั้งการส่งแบบสอบถามไปยังผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ว่าเคยมีการนำเอาวิทยานิพนธ์ในสาขาดังกล่าวไปอ้างอิงในผลงานเขียนต่อ ๆ มาของตนหรือไม่ ผลปรากฏว่าจากการวิเคราะห์ SCI วิทยานิพนธ์เหล่านั้นได้รับการอ้างอิงเพียง 46.3% ส่วนการวิเคราะห์คำตอบจากผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ ปรากฏว่าวิทยานิพนธ์ได้รับการอ้างอิงในงานเขียนต่อ ๆ มา 71% ที่เหลือยังไม่ได้นำไปใช้อ้างอิงในงานเขียน

วิธีศึกษาการใช้โดยวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏนี้ ได้มีผู้นำมาใช้วิเคราะห์เอกสารภาษาไทยในสาขาวิชาต่าง ๆ จำนวนมาก ในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ จิตรา ทับแสง (2518: บทคัดย่อ, 52) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์สาขาบรรณารักษศาสตร์ตั้งแต่ปีการศึกษา

2507-2516 จำนวน 31 เล่ม ปรากฏว่าวิทยานิพนธ์เหล่านี้ได้อ้างถึงวิทยานิพนธ์ภาษาไทยเป็นอันดับที่สี่ (68.75%) รองจากสิ่งพิมพ์รัฐบาล (76.04%) หนังสือทั่วไป (70.94%) วารสารและหนังสือพิมพ์ทั่วไป (69.40%) ในขณะที่ได้อ้างถึงวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษเป็นอันดับที่ห้า (29.17%) อารีย์ ชื่นวัฒนา (2524: บทคัดย่อ) ได้วิเคราะห์การอ้างถึงที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ทางบรรณารักษศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย จำนวน 31 เล่ม ตั้งแต่ปีการศึกษา 2508-2522 ปรากฏว่าในการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์เหล่านั้นมีการใช้วิทยานิพนธ์เพื่อการวิจัยโดยการอ้างถึงเป็นอันดับที่สาม (8.44%) รองจากหนังสือ (46.35%) และวารสาร (3.10%)

ในสาขาวิชาการปกครอง สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ศจี จันทวิมล (2519: 3-5) ได้วิเคราะห์การอ้างถึงที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาดังกล่าว ตั้งแต่ปีการศึกษา 2504-2518 จำนวน 133 เล่ม ปรากฏว่าได้มีการอ้างถึงวิทยานิพนธ์ภาษาไทยเป็นอันดับที่สี่ (48.8%) รองจากหนังสือตำราและวิชาการภาษาอังกฤษ (93.98%) ภาษาไทย (90%) และวารสารภาษาไทย (51.12%) ส่วนการอ้างถึงวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษเป็นอันดับที่สิบสอง (3.75%)

ในสาขาวิชาการศึกษา ไพลิน ไชยเสนะ (2517: บทคัดย่อ, 126) ได้ศึกษาการอ้างถึงที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2510-2515 จำนวน 260 เล่ม ปรากฏว่าวิทยานิพนธ์ทางการศึกษาได้อ้างถึงวิทยานิพนธ์ภาษาไทยเป็นอันดับที่สาม (80%) รองจากหนังสือทั่วไปภาษาอังกฤษ (93.46%) ภาษาไทย (84.23%) และอ้างถึงวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษเป็นอันดับที่เก้า (19.23%)

จะเห็นว่าการศึกษากการใช้วิทยานิพนธ์โดยวิเคราะห์การอ้างถึงที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าว กล่าวได้ว่าเป็นการศึกษากการใช้วิทยานิพนธ์เพื่อประโยชน์ในการเขียนงานวิชาการเพียงประการเดียว ซึ่งผลปรากฏว่าการใช้วิทยานิพนธ์เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างต่ำ

นอกจากการศึกษากการใช้โดยวิธีวิเคราะห์การอ้างถึงที่ปรากฏแล้ว งานวิจัยที่ศึกษากการใช้วิทยานิพนธ์อีกแนวทางหนึ่งคือ การศึกษากการใช้โดยสอบถามจากผู้ใช้ งานวิจัยประเภทนี้สามารถศึกษากการใช้ทรัพยากรหลายประเภทรวมกัน หรือศึกษาเฉพาะการใช้วิทยานิพนธ์เพียงอย่างเดียว โดยผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปยังผู้ใช้โดยตรง

งานวิจัยที่ศึกษาการใช้ทรัพยากรประเภทต่าง ๆ โดยวิธีสอบถามจากผู้ใช้ชั้น ปรากฏว่า ยังมีผู้ศึกษาไม่มากนัก (เช่น จารุพร สัทธาธิก 2515; ณีมา สวัสดิสิรร์พ 2522 เป็นต้น) นอกจากนี้จากการปรัทัศน์วรรณกรรม ยังพบว่าม้งานวิจัยเพียงส่วนน้อยที่ศึกษาการใช้วิทยานินพธ์ควบคู่กับการศึกษาการใช้วัสดุประเภทต่าง ๆ เช่น งานวิจัยของณีมา สวัสดิสิรร์พ (2522: บทคัดย่อ, 50-53) ซึ่งสำรวจการใช้ทรัพยากรจากห้องสมุดในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อใช้ประกอบการสอนของคณาจารย์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ผลปรากฏว่าคณาจารย์สาขาวิชามนุษยศาสตร์ ใช้วิทยานินพธ์เป็นอันดับที่สี่ (83.33%) รองจากหนังสือทั่วไป (100%) หนังสืออ้างอิง (95.24%) และวารสาร (90%) เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาเช่นนี้เป็นการศึกษาในเชิงปริมาณถึงอัตรา และปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้ทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ของห้องสมุด

สำหรับงานวิจัยที่สอบถามผู้ใช้งานวิจัยเพียงอย่างเดียวปรากฏว่ามีไม่มากนัก อย่างไรก็ตามงานวิจัยประเภทนี้สามารถศึกษาการใช้วิทยานินพธ์ได้อย่างละเอียด เช่น ศึกษาถึงวัตถุประสงค์ของการใช้ เรื่องที่ใช้ประโยชน์ที่ได้รับ และปัญหาในการใช้วิทยานินพธ์

จากการปรัทัศน์วรรณกรรมที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ผลงานวิจัยของผู้ใช้กลุ่มต่าง ๆ ปรากฏว่าสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ การศึกษาการใช้ผลงานวิจัยของอาจารย์และการใช้ผลงานวิจัยของผู้บริหาร

การใช้ผลงานวิจัยของอาจารย์

ในการสอน อาจารย์จำเป็นต้องค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ที่ทันสมัยแก่ผู้เรียน การศึกษาหาความรู้สามารถศึกษาได้จากสิ่งพิมพ์ที่ปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น หนังสือพิมพ์และวารสารเพื่อให้ทราบเหตุการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนรายงานการวิจัยเพื่อติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการ อาจารย์สามารถนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการสอน งานวิจัยจึงมีความสำคัญต่ออาจารย์อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ระดับมหาวิทยาลัยที่ต้องทำหน้าที่ให้คำปรึกษาวิทยานินพธ์และทำวิจัยของตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงได้มีผู้สนใจศึกษาการใช้ผลงานวิจัยของอาจารย์ เช่น ได้มีการสำรวจการใช้ผลงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณของมหาวิทยาลัย (486 เล่ม) และทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (295 เล่ม) ระหว่างปีงบประมาณ 2515-2518 จำนวน 781 เล่ม โดยการส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์มหาวิทยาลัยทุกแห่งที่ทำวิจัยดังกล่าว

ปรากฏว่าอาจารย์นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เพียง 43.7% ในขณะที่งานวิจัย 29.6% ยังไม่ปรากฏว่ามีการใช้ และอีก 26.8% อาจารย์ไม่ทราบว่าได้มีผู้นำผลการวิจัยของตนไปใช้หรือไม่ สำหรับงานวิจัยที่อาจารย์นำไปใช้ (43.7%) นั้น ปรากฏว่านำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนมากที่สุด คือ 54.3% ส่วนอีก 51.6% นำไปใช้อ้างอิงในงานเขียน ผลการวิจัยส่วนหนึ่งถูกนำไปวิจัยต่อโดยนักวิชาการและนักศึกษา นำไปแก้ปัญหาสังคม และนำไปใช้แก้ปัญหาในสถาบันของตน (มาลี สมิธสัมพันธ์ และคนอื่น ๆ 2521: บทคัดย่อ)

สำหรับการใช้ผลงานวิจัยในรูปวิทยานิพนธ์ทางบรรณารักษศาสตร์นั้น ศรีรัตน์ วัฒนา (2525: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงประโยชน์ที่อาจารย์ได้รับจากการใช้วิทยานิพนธ์ทางบรรณารักษศาสตร์ ปัญหาในการใช้ ความต้องการของอาจารย์ที่มีต่อเนื้อหาวิชาที่ควรแก่การทำวิจัย และต่อหน่วยงานที่มีหน้าที่ให้บริการและเผยแพร่ผลการวิจัย ผลปรากฏว่าอาจารย์ระดับมหาวิทยาลัย 7 แห่งที่สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์เป็นวิชาเอกในระดับปริญญาตรีขึ้นไปได้รับประโยชน์จากการใช้วิทยานิพนธ์ไม่มากนัก วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ที่อาจารย์ใช้เป็นวิทยานิพนธ์ที่อาจารย์ได้มาเป็นของตัวเอง อย่างไรก็ตามอาจารย์ที่สอนวิชาเกี่ยวกับบุคลิกภาพ การศึกษามรรณารักษศาสตร์ และบรรณารักษศาสตร์ระหว่างประเทศได้รับประโยชน์จากการใช้วิทยานิพนธ์มากที่สุด ปัญหาที่อาจารย์ใช้ผลงานวิจัยน้อยเนื่องจากไม่มีผู้รับผิดชอบการเผยแพร่และการให้บริการที่แน่นอน ทำให้งานวิจัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย งานวิจัยที่มีอยู่ไม่ตรงกับความต้องการ และผู้ใช้ อยู่ห่างจากแหล่งจัดเก็บงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์มาก

ส่วนความต้องการของอาจารย์นั้น อาจารย์ต้องการให้ทีมงานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารงานในห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังต้องการให้ห้องสมุดรวบรวมรายชื่อวิทยานิพนธ์ทางบรรณารักษศาสตร์จากแหล่งต่าง ๆ และให้ห้องสมุดพยายามจัดหาวิทยานิพนธ์มาบริการในห้องสมุดให้มากที่สุด

จะเห็นว่าการศึกษาการใช้ผลงานวิจัยของอาจารย์มีทั้งการศึกษาการใช้ผลงานวิจัยทั่วไป ไม่จำกัดสาขาวิชา จนถึงการศึกษาการใช้ผลวิจัยเฉพาะสาขาวิชา เช่น สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ เป็นต้น

การใช้ผลงานวิจัยของผู้บริหาร

ผู้บริหาร เป็นผู้ที่รับผิดชอบในการวางแผนงานและการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ผู้บริหารจึง

จำเป็นต้องมีข้อมูลข้อเท็จจริงที่มีความเชื่อถือได้เพียงพอเป็นเครื่องช่วยประกอบการตัดสินใจ ตลอดจนใช้ทฤษฎีบริหารเข้าช่วยให้การปฏิบัติงานและการตัดสินใจถูกต้องยิ่งขึ้น แต่ถาพิจารณาโดยถ่องแท้จะเห็นว่าทฤษฎีบริหารมาจากผลการวิจัยนั่นเอง กล่าวคือนักวิจัยได้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการปฏิบัติงานของผู้บริหาร จากนั้นได้นำเอาข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ผลเพื่อจัดหมวดหมู่และตั้งเป็นทฤษฎีบริหารต่อไป (ภิญโญ สาร 2516: 1-2)

แม้ว่าทฤษฎีบริหารสรุปรวมจากผลการวิจัย แต่ทฤษฎีบริหารเพียงอย่างเดียวช่วยการตัดสินใจของผู้บริหารได้ไม่เพียงพอ ผู้บริหารจำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเข้าช่วยการบริหารงานด้วย ดังนั้นจึงได้มีงานวิจัยจำนวนมากที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้บริหารนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงาน

เพื่อที่จะทราบว่าผู้บริหารได้นำผลการวิจัยเหล่านี้ไปใช้เพียงใด จึงได้มีผู้สนใจศึกษาการใช้ผลงานวิจัยของผู้บริหาร แต่จากการปรัทัศน์งานวิจัยด้านนี้ ปรากฏว่าไม่สามารถค้นหางานวิจัยของต่างประเทศที่ศึกษาการใช้ผลวิจัยของผู้ใช้กลุ่มนี้ได้ พบแต่งานวิจัยภายในประเทศเท่านั้น ได้แก่ การสำรวจการใช้ผลวิจัยของผู้บริหารวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย โดยทวีป อภิลิทธิ (2521 ข: บทคัดย่อ) และศศิธร พีรภุติ (2523: บทคัดย่อ) แต่งานวิจัยทั้งสองเรื่องเป็นการศึกษาในวงกว้าง กล่าวคือเป็นการศึกษาการใช้ผลงานวิจัยทั่ว ๆ ไป ไม่จำกัดเฉพาะสาขาวิชา ทวีป อภิลิทธิ ได้ศึกษาลักษณะและปริมาณการนำผลการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานของผู้บริหารวิทยาลัยครู 5 ระดับคือ อธิการ รองอธิการ หัวหน้าสำนักงานอธิการ หัวหน้าคณะวิชา และหัวหน้าภาควิชา จำนวนทั้งสิ้น 184 คน ผู้บริหารเหล่านี้สังกัดวิทยาลัยครูที่เปิดสอนถึงระดับปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน 17 แห่ง ขณะที่ศศิธร พีรภุติ ได้ศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและปริมาณการใช้ผลงานวิจัยของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 6 สถาบัน ผลการวิจัยทั้งสองเรื่องปรากฏว่าผู้บริหารที่มีคุณวุฒิปริญญาเอกมีปริมาณการใช้ผลงานวิจัยมากกว่าผู้บริหารที่มีคุณวุฒิปริญญาโท และผู้บริหารที่มีคุณวุฒิปริญญาตรีตามลำดับ ผู้บริหารที่มีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 10 ปีมีปริมาณการใช้ผลงานวิจัยมากกว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ 5-10 ปี และน้อยกว่า 5 ปี ผู้บริหารส่วนใหญ่เคยทำวิจัยมาแล้ว 1-5 เรื่อง แต่ผู้บริหารที่มีสถาบันที่สังกัด ตำแหน่ง คุณวุฒิ และประสบการณ์การทำงานต่างกัันมีปัญหาการใช้ผลวิจัยไม่แตกต่างกัน

ส่วนการใช้ผลงานวิจัยของผู้บริหารในกลุ่มสาขาวิชาอื่น ๆ ซึ่งรวมผู้บริหารห้องสมุดด้วยนั้น ปรากฏว่ายังไม่มีผู้ใดศึกษา ในขณะที่งานวิจัยเฉพาะสาขาวิชา เช่น งานวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ ได้มีการผลิตออกมาจำนวนมากเพื่อสนองความต้องการของผู้บริหารในสาขาวิชาดังกล่าว ดังผลจากการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ทางบรรณารักษศาสตร์ของไทย จำนวน 294 เล่ม ซึ่งพบว่าข้อเสนอแนะที่วิทยานิพนธ์เหล่านี้ได้ให้ไว้กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ปรากฏว่าได้ให้กลุ่มผู้บริหารห้องสมุดมากที่สุด

อย่างไรก็ตามผลการศึกษาของคีธรี ฟิรภูติ (2523: บทคัดย่อ) ชี้ให้เห็นว่าในทางปฏิบัติ แม้ว่าผู้บริหารจะเห็นความสำคัญของการวิจัยต่อการบริหารงาน แต่ลักษณะการบริหารที่เบี่ยงอยู่ยังคงทำไปตามแบบแผนเดิมโดยไม่จำเป็นต้องปรับปรุงให้เหมาะสมตามผลการวิจัย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งผู้บริหารยังไม่เต็มใจยอมรับผลงานวิจัยที่ผู้อื่นทำไว้แล้ว การนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้ช่วยการปฏิบัติงานจึงมีไม่มากนัก ทั้งนี้อาจมีสาเหตุที่จำกัดการประยุกต์ใช้ผลงานวิจัย เช่น นักวิจัยให้ความสำคัญกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปสถิติที่มีความเชื่อถือได้ ขณะที่ผู้บริหารมองปรากฏการณ์โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยวิธีง่าย ๆ จากประสบการณ์ที่ผ่านมา หรือนักวิจัยมองปัญหาในระดับย่อยของระบบเพราะข้อจำกัดของการวิจัย ขณะที่ผู้บริหารมองปัญหาทั้งระบบตลอดจนผลกระทบด้วยหรือนักวิจัยมั่นใจผลงานของตนว่าจะช่วยในการปฏิบัติงานของผู้บริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่ผู้บริหารคิดว่าตนสามารถทำวิจัยได้เองแต่ไม่มีเวลาทำ นอกจากนี้ผลการวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์นำมาใช้โดยอัตโนมัติไม่ได้ ต้องนำไปประยุกต์ใช้กับปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความยุ่งยากในการนำไปใช้ ตลอดจนงานวิจัยบางเรื่องที่ศึกษาเรื่องคล้าย ๆ กัน ผลการวิจัยกลับแตกต่างกันมาก จึงทำให้ผู้บริหารขาดความเชื่อถือในผลการวิจัยดังกล่าว (สุภางค์ จันทวานิช 2524: 56-57; Sullivan 1978: 512)

เมื่อความคิดเห็นของผู้ใช้และผู้ผลิตงานวิจัย คือ ฝ่ายผู้บริหารและนักวิจัยไม่สอดคล้องกัน จึงเป็นอุปสรรคทำให้การใช้ผลงานวิจัยไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้ทั้งฝ่ายผู้บริหารและนักวิจัยควรร่วมมือประสานงานกันในการวิจัย เริ่มตั้งแต่การเลือกปัญหาที่จะศึกษา การดำเนินการวิจัย และการเผยแพร่ผลงานวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช 2524: 57) เช่น ในการเลือกปัญหาที่จะศึกษาขึ้น ทั้งสองฝ่ายช่วยกันพิจารณาว่าปัญหาที่ประสงค์จะให้มีการศึกษาเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขรีบด่วนเพียงใด ปัญหาใดที่ควรจะศึกษาก่อนเพื่อจะได้นำผลมาใช้ปฏิบัติได้ทันเวลา เป็นต้น

จะเห็นว่าผู้บริหารจะนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานถ้างานวิจัยที่ผลิตออกมา

ตรงกับความต้องการของผู้บริหาร และผู้บริหารมีความเชื่อถือในผลงานวิจัยดังกล่าว

ปัญหาในการใช้วิทยานิพนธ์

เมื่อมีการศึกษาการใช้ผลงานวิจัยหรือการศึกษาการใช้ทรัพยากรประเภทใดก็ตาม สิ่งที่มีักศึกษาควบคู่กับการใช้ คือ ปัญหาในการใช้ จากการปรัทัศน์วรรณกรรม ปรากฏว่าปัญหาหรืออุปสรรคที่ผู้ใช้ประสบในการใช้ผลงานวิจัยสามารถแยกได้ 3 กรณี อันได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากการเข้าถึงผลงานวิจัย ปัญหาที่เกิดจากงานวิจัยหรือตัวเล่มวิทยานิพนธ์ และปัญหาที่เกิดจากตัวผู้ใช้วิทยานิพนธ์เอง

สำหรับอุปสรรคที่เกิดจากการเข้าถึงผลงานวิจัย ได้แก่ การรวบรวมรายชื่อวิทยานิพนธ์และบทความที่ไม่สมบูรณ์ ห้องสมุดมีวิทยานิพนธ์ของสถาบันไม่ครบถ้วน วิทยานิพนธ์ของสถาบันอื่นมีน้อย จำนวนวิทยานิพนธ์ที่มีในห้องสมุดไม่พอเพียงแก่ความต้องการของผู้ใช้ ทำให้ต้องจัดบริการแบบชั้นเปิด และไม่อนุญาตให้ยืมวิทยานิพนธ์ออกนอกห้องสมุด หรือให้ยืมในระยะเวลาสั้น ๆ ทำให้ผู้ใช้เกิดความไม่สะดวกในการใช้ รวมทั้งไม่มีการเผยแพร่ข้อมูลหรือเนื้อหาวิทยานิพนธ์ที่ทำสมบูรณ์แล้วให้แพร่หลาย ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่มักถูกเก็บไว้ในห้องสมุดเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงสำหรับผู้ทำวิทยานิพนธ์ต่อไป (จิตรา ทับแสง 2518: 146-147; ธิณา สวัสดิศิริพร 2522: 136; ทองชุบ มีทองปั้น 2519: 215; ประชา ตันติยาภรณ์ 2523: 5; Boyer 1973: 129)

สำหรับอุปสรรคที่เกิดจากตัววิทยานิพนธ์มีด้วยกันหลายประการ กล่าวคือ มีการใช้ภาษาเขียนที่เป็นวิชาการมากเกินไปจนยากแก่การทำความเข้าใจ ปัญหาที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาเป็นหัวเรื่องเล็ก ๆ ที่นำมาใช้ประโยชน์ในวงแคบในขณะที่ผู้ใช้ เช่น ผู้บริหารต้องการผลวิจัยอย่างกว้าง ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้วิจัยมีระยะเวลาการทำวิจัยที่จำกัด และส่วนมากใช้เงินส่วนตัวในการทำวิจัยประกอบกับผู้เขียนขาดแนวความคิดพื้นฐานในการทำวิจัย จึงอาศัยการค้นคว้าจากวิทยานิพนธ์ที่ทำมาก่อนหน้านี้ และคัดลอกส่วนใดส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์แต่ละฉบับมาคัดย่อเรียบเรียงใหม่ เรื่องที่ศึกษาจึงมักคล้ายกัน ต่างกันที่ประชากรและสถานที่เท่านั้น จึงทำให้ผลการวิจัยที่ปรากฏออกมาไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร (ประชา ตันติยาภรณ์ 2523: 5; สมศักดิ์ วังโน 2521: 72-73; สุภางค์ จันทวานิช 2524: 55-57; อุทุมพร ทองอุไทย ปรีดา บุญญะศิริ และกุลลาภ หวังดีศิริกุล 2522: บทความย่อย; Hillway 1956: 275)

นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อคุณภาพของงานวิจัย ได้แก่ สัดส่วนที่เหมาะสมของงานวิจัยที่ไม่สั้นและยาวจนเกินไป ตลอดจนความสามารถของอาจารย์ที่ปรึกษา กล่าวคืออาจารย์ที่ปรึกษาต้องเป็นผู้ที่กำลังทำวิจัยอยู่ หรือสนใจติดตามงานวิจัยอยู่เสมอ มิฉะนั้นวิทยานิพนธ์ที่ออกมา มักจะมีมาตรฐานต่ำ (สมศักดิ์ วังใน 2523: 72; Aaron 1982: 232; Davinson 1977: 11-12)

นอกจากอุปสรรคที่เกิดจากการเข้าถึงวิทยานิพนธ์ และตัวเล่มวิทยานิพนธ์แล้ว อุปสรรคของการใช้วิทยานิพนธ์อีกประการหนึ่งเกิดจากตัวผู้ใช้วิทยานิพนธ์ กล่าวคือ ผู้ใช้ไม่เห็นความสำคัญของการใช้ผลงานวิจัย เพราะคิดว่าการตัดสินใจจากประสบการณ์และความเคยชินของทศดีกว่าการประยุกต์จากผลวิจัย อุปสรรคอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับผู้ใช้คือ ผู้ใช้บางคนเห็นความสำคัญของการวิจัย แต่ไม่เข้าใจถึงวิธีการประยุกต์ช่วยการดำเนินงาน (ศศิธร พิรุญติ 2523: บทคัดย่อ; Sullivan 1978: 512; Taylor 1980: 199) ในขณะที่งานวิจัยบางเรื่องขาดการให้แนวทางประยุกต์ใช้ผลงานวิจัยอย่างชัดเจน

อุปสรรคในการใช้ผลงานวิจัยเช่นวิทยานิพนธ์จึงเกิดจากสาเหตุ 3 ประการดังกล่าว องค์ประกอบสำคัญคือผู้ใช้ซึ่งนับว่าสำคัญที่สุดในอันที่จะเป็นผู้ใช้หรือไม่ใช้ผลงานวิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย